

HANS HENDRIK FRA FISKENÆSSET

Af Mads Lidegaard

Der findes en fyldig litteratur om den hvide mands udforskning af jordkloden, og tit støder vi her på indfødte, som enten direkte har været hjælpere eller som forskerne er stødt på og har fortalt om – alt sammen selvfølgelig udfra deres egne forudsætninger, som i reglen har været det klassiske syn på sådanne indfødte som laverestående og ukultiverede væsener. Det er derfor tit svært for os at trænge gennem disse fordomsprægede skildringer og opfatte disse lokale folk, som de virkelig var.

Kun sjældent får de selv mæle – alene af den grund, at de oftest har været analfabeter og derfor ikke har kunnet overlevere *deres* opfattelse af tingene til efterverdenen.

En ung grønlandsk fanger fra udstedet Fiskenæsset syd for Godthåb er en af disse sjældne undtagelser. Det faldt i hans lod at deltage i hele fire store ekspeditioner, 3 amerikanske og en engelsk, i sidste halvdel af det 19. århundrede – alle til egnene omkring det yderste Thule, og da han omsider lagde op, nedskrev han på opfordring beretningen om sine oplevelser – og dermed om et stykke opdagelses-historie, set med den indfødtes øjne.

Han var født i 1834 og voksede op i et samfund, præget på godt og ondt af den herrnhutiske mission: En alvorlig og krævende fromhed, som for Hans Hendrik betød en næsten uovervindelig styrke under de tit håbløse og opslidende tilskikkelser det hårde ekspeditionsliv bød på, – men samtidig stærkt præget af rædselen for dommedag og verdens undergang. Samfundsmæssigt virkede de herrnhutiske samfundsdannelser ødelæggende for fangererhvervet, og det var efterhånden en undtagelse, når der på disse pladser fandtes dygtige og effektive fangere og kajakmænd som den unge Hans Hendrik. Uddannelsesmæssigt betød missionen, at børnene lærte at læse og skrive – og at Hans altså blev i stand til at meddele sig skriftligt.

Da han var 18 år, døde hans far, og han fik forsørgerbyrden for sin mor og 3 mindre søskende. Det klarede han så godt, at det var ham, der blev anbefalet af den danske handelsbestyrer til en amerikansk ekspedition, som en julidag 1853 ankrede op ved Fiskenæsset for at få en grønlandsk fanger med på færdens nordpå som jæger og hundepasser. Det var Dr. E. K. Kane, som skulle nordpå for at lede

efter Franklin i området omkring Thule og videre nordover. Der blev foranstaltet en prøve på Hans' færdighed, og da han harpunerede en fugl i flugten, slog Kane til. Hans på sin side havde vældig lyst til at tage med, men betingede sig, at der blev sørget for hans familie både med penge og proviant.

En måned senere stod ekspeditionen ind i Smith Sund mellem Thule og Ellesmere Land. Det havde været en voldsom omvæltning for den unge fanger pludselig at leve mellem fremmede, hvis sprog han først ikke forstod og hvis levevis var så helt anderledes end hans egen. Han passede sine hunde og sin jagt, men da mørketiden faldt på med flere måneders vinternat, hvad han aldrig før havde oplevet, blev han bange for, at det var verdens undergang, som var nær, og han følte sig ene og forladt mellem alle de fremmede, der – europæeres vane tro – tolkede hans tavse væsen som sløvhed uden at forstå, hvor stærke følelser, der kunne røre sig bag den ydre maske af upåvirkelighed.

For Hans lysnede det først, da han senere på vinteren traf på sine egne stamme-frænder, de lokale indfødte polareskimoer. Han fortæller selv om alt dette:

„Derpå blev det rigtig vinter og frygtelig koldt, og himlen mørknedes hurtigt. Aldrig havde jeg set den mørke årstid således som her – det var virkelig grueligt – jeg troede, at vi aldrig skulle få dagslys igen. – Jeg blev grebet af forfærdelse og gav mig til at græde, – aldrig i mit liv havde jeg set et sådant mørke ved middagstid. Imidlertid begyndte det dog til sidst at dages påny, og i lysningen plejede jeg atter at gå ud og skyde harer. En dag, da jeg således vendte hjem fra harejagt, så jeg en skare mennesker ved skibet og, tænk bare! det var de indfødte heroppe i nord, som jeg nu så for første gang. Da jeg nærmede mig skibet, kom to af dem løbende hen imod mig, og da den første nåede mig, begyndte han at tiltale mig meget høfligt, sigende: „Er du en indfødt?“ „Ja, jeg er“, svarede jeg. Han: „Har du fået nogle harer?“ Jeg: „Jo, jeg har fået tre harer“. Han: „Med hvad slags våben har du fået dem?“ Jeg: „Se her er min bøsse“. Men denne tale kunne han ikke forstå, og han gav sig til at undersøge, hvorledes den var beskaffen. Jeg sagde: „Den når meget langt og kan tage både harer, rensdyr, ryster og fjordsæler“. Ved at høre dette, forbausedes han såre. Da jeg kom hen til skibet, kunne jeg knapt komme frem for folk, som ville vide, hvad jeg sagde, men dog ikke forstod hvert ord af min tale. Og da jeg havde ondt ved at komme ombord, gav styrmanden mig en håndsrækning; thi for lutter høflighedsbeviser var de indfødte ikke i stand til at hjælpe mig.

Da jeg første gang så disse folk, som jeg intet vidste om, og ingen kendte noget til, var jeg bange for, at de muligen vare mordere, siden de levede så langt fra kavdlukkerne; men tværtimod! De vare skikkelige folk“.

Sådan træder denne indtil da næsten ukendte stamme frem i lyset gennem Hans' beretning. Hans var den første fra det øvrige Grønland, som kom ind på livet af

polareskimoerne og lærte dem nærmere at kende. Han har endda givet en beskrivelse af deres fangstmetoder og andre skikke.

Han blev også den første, som fortalte dem om kristendommen – naturligvis i sin egen herrnhutiske version. Trøsterigt har det ikke altsammen været.

„Det er sørgeligt, at folk der nordpå slet ingen begreb have om en skaber. Kun ved mig have de fået underretning om ham, der skabte himmel og jord og alle dyrene, ligesom og menneskene og om hans søn – som vil komme igen og dømme levende og døde. Ved at høre det om verdens ødelæggelse, hvad enten i deres levetid eller efter deres død, forskrækkedes nordlændingene såre“.

Mødet med eskimoerne gav snart anledning til episoder, f. eks. da de uden nogen ond hensigt ødelagde en båd, Kane havde deponeret på isen. Han vidste ikke bedre end at holde stramt forhør og true med skydning af de skyldige, hvilket fyldte både dem og Hans med rædsel. Ved hans mellemkomst blev der dog til sidst oprettet en slags traktat mellem de to parter, som skulle regulere forholdet. Den blev respekteret, og siden var der ingen problemer.

Selve ekspeditionen overvintrede under de største lidelser, fremfor alt skørbug og sult. Hen på vinteren lå alle kraftesløse hen undtagen Kane selv, Hans og et par stykker mere. Provianten var sluppet op, og Hans var eneste mulighed for at skaffe mad. Kane fortæller gang på gang om, hvordan de syge samler alt deres håb om den unge grønlander, der i vintermorgenens bitterlige kulde og næsten totale mørke begiver sig ud i det døde islandske landskab, hvordan han ventes dagen lang, og hvordan håbet slukkes, når han dødtræt vender hjem uden fangst. Hvordan angst og rædsel griber alle, da han en aften udebliver, og man næste morgen må sende de få endnu rørige afsted på en undsætningsekspedition. Den finder Hans, 8 km fra skibet, trygt sovende på isen ved siden af sit bytte, en flere hundrede kg tung remmesæl, som han i 7 timer har slæbt mod skibet, til kræfterne slap op. Og Kane skildrer jubelen dengang og siden blandt de hjælpeløse stakler, når Hans kommer med fangst, som da han en februar dag efter ugers sult sårer en stor renbuk, som han dog ikke kunne forfølge p. gr. af mørket:

„Hans var ude tidligt i morges på sporet af det sårede dyr. Han var tilbage ved middag med den glædelige nyhed: „Store ren død kun to miles op ad den brede fjord“. Råbet fandt vej gennem lugerne og kom tilbage i et brudt hurra fra de syge mænd. – Vi havde så få stærke arme igen, at vort rensdyr truede med at blive et voldsomt problem for os. Men det lykkedes under uendelige anstrengelser at få det ombord i skuden. Det blev et uforglemmeligt måltid, sådan som forsynet alene forbeholder sultende mænd det. Vi åd, forglemmende fortiden og næsten uden at bekymre os for morgendagen“.

Hans var jo egentlig kun ansat som jæger, men da de fleste deltagere var bundet til sengens uvirksomhed, måtte Kane også bruge ham til rene ekspeditionsformål, og Hans kom derved til sammen med en amerikaner at gennemføre vinterens to vigtigste forskningsrejser. Den ene op til indlandsisen – første rejse af sin art indenfor polarforskningen. Den anden op gennem Smith Sund, hvor det faldt i Hans' lod selvanden at trænge længere nordpå, end nogen anden forsker til da var nået, til 80° 40', hvor de fandt en åbning i isen, som blev anset for begyndelsen til et åbent polarhav. Alene derved placerede den unge fanger sig i udforskningens historie, og en ø blev da også navngivet efter ham: Hans Island. – Selv forstod han næppe idéen i udforskning for dens egen skyld med breddegrader og kortlægning, men hæftede sig væsentligst ved forekomsterne af jagtdyr i de nye lande.

Hen på foråret var det kommet så vidt, at man besluttede at søge frelse ved at forlade skibet og med små både søge frem over Melville-bugten til det danske Upernavik. Dette lykkedes også, og alle overlevende nåede på den måde tilbage til deres land.

Men Hans var ikke med. Under et nyt besøg hos eskimoerne besluttede han at blive hos dem og ikke vende tilbage til skibet. Baggrunden var bl. a. et sammenstød med Kane: „Skade at vores befalingsmand opførte sig med hovmod imod sit mandskab. Også mig behandlede han engang på lignende måde. Anledningen var følgende: Engang havde jeg skåret hovedet af et rensdyr, jeg selv havde skudt, for at bruge det til slædesæde. Jeg sagde til kavdlunakken: Kaptajnen har i sinde at skyde mig. Men han svarede: Du skal ikke være bange – det gør han aldrig. – Men da han gik op i skibet, blev jeg stående nede på isen og ventede, at der ville blive fyret på mig, men der skete ingenting.

Fra det øjeblik tænkte jeg mere og mere på at forlade dem. Da jeg besøgte de indfødte, var det min agt at vende tilbage, men så begyndte jeg at misunde de indfødte, som selv forsynede sig med alt, hvad de behøvede og levede så lykkeligt. Til sidst sluttede jeg mig ganske til dem og fulgte med dem, da de flyttede mod syd. Den mest agtede af dem blev min fosterfar, og da jeg havde boet flere vintre hos dem, begyndte jeg at tænke på at gifte mig, skønt det blev med en udøbt. Først friede jeg til en skikkelig pige, men jeg opgav det, da hendes far sagde: „Tag hellere denne her – det er min søster“. Men hun var en enke med et dårligt rygte på sig. Senere fik jeg mig en kjæreste, som jeg besluttede aldrig at skille mig ved, men at beholde som min hustru i de kristnes land“.

Kane forstod slet ikke, hvor stærkt hans ubetænksomme trusler havde virket, og anså Hans' forsvinden udelukkende som et kvindeeventyr.

Sådan fik Hans sin kone, og i de følgende 5 år levede han som fanger blandt fangere i Thulestammen.

En augustdag i 1860 ankrede en ny amerikansk ekspedition under dr. Hayes op udfor Thule og ville have Hans med som hjælper. Hans fortæller selv:

„Da de kom i land, ville de, at jeg alene skulle rejse med dem, men jeg svarede, at jeg ønskede at tage min kone med. De sagde: „Det er bedre, hun bliver tilbage her, så kan du hente hende næste vinter“. Men jeg svarede: „Nej, jeg synes ikke om at lade hende blive tilbage; det gør mig ondt for hende og for hendes spæde barn“. Så sagde de: „Nuvel, så tag hende da med““.

Det blev en temmelig ulykkelig vinter for Hans. En af de andre grønlændere, som var med, uheldigvis endda dr. Hayes' yndling, følte sig generet og truet af matrosernes snak og hvisken, som han ikke forstod og følte rettet mod sig selv. Pludselig en dag forsvandt han – gik til fjelds – efter Hans' mening for at blive K'ivitok, eneboer, en grønlandsk form for selvmord. Hans satte efter ham dybt ind i fjeldet – uden held – og fik som tak en uafrystelig mistanke hos amerikanerne om, at det var ham, der havde dræbt eller bortjaget den forsvundne.

Lige så slemt var det, da Hans og hans gode ven, ekspeditionens astronom, under en rejse kom i uvejr, hvor amerikaneren faldt gennem isen. Hans fik ham med stort besvær bjerget op og ind i en snehytte, hvor han dog døde af kulde og udmattelse. Da Hans efter gennem lang tid at have udstået utrolige strabadser rapporterede dødsfaldet til skibet, hvor man forlængst troede begge døde, kastedes der en ny mistanke på ham, at han ikke havde gjort, hvad han kunne, for at hjælpe den forulykkede, og ulykken kom derfor både på den ene og anden måde til at gøre et meget dybt indtryk på Hans:

„Ved min ankomst til skibet fandt jeg min kære hustru tålelig vel. Men jeg kunne aldrig blive rigtig glad mere, siden jeg havde forladt den ven, der altid havde holdt så meget af mig, og som for nogle år tilbage, dengang vi havde tilbragt 3 vintre sammen, altid havde behandlet mig med så megen godhed“.

Når man læser Hans' egen beretning om ulykken og hans egen reaktion, forekommer den opståede mistanke hos amerikanerne at være en helt meningsløs uret imod ham.

*Hans Hendrik
efter tegning i Kane's ekspeditionsberetning.*

Hen på foråret kom skibet fri og gik mod syd til Upernavik, hvor Hayes pludselig drog sagen om den forsvundne Pele frem igen nu, da man ikke længere var afhængig af Hans' jagtlykke, og denne episode er nok den egentlige grund til, at Hans ikke som planlagt ville med skibet videre sydpå til Fiskeræsset, men stod af og blev med sin kone og børnene i Upernavik, hvor han i de følgende år levede som fanger og medhjælper, en periode endda som lærer ved et udsted.

— — —

Sådan gik igen 10 år. Hans var nu 37 og havde 4 børn. Men eventyret sad ham stadig i blodet, og da endnu en amerikansk ekspedition under Francis Hall i 1871 med skibet Polaris anløb Upernavik for at få Hans med, slog han hurtigt til. Snart stod Hall nordover med Hans og hele hans familie ombord foruden en canadisk eskimofamilie.

Hall nåede længere nordpå end sine forgængere, og Hans på en særlig ekspedition endnu længere, og der var masser af vildt for jægerne. Da døde Hall pludselig af ukendt grund, og for Hans var det et chok, da han ikke stod på bedste fod med matroserne, der var misundelige over hans frie stilling. Frygten var ikke ubegrundet: Matroserne morede sig med at skræmme og true ham med straf på orlogssvis, og Hans blev frygtelig bange. Disse legemlige straffe virkede voldsomt på eskimoerne.

I august fødte fru Hans en søn ombord, navngivet efter sit fødested, Karl Polaris Henrik. Ikke længe efter kom skibet i drift i isen, og under et uvejr i oktober måned var det ved at blive knust. Man flyttede telte og proviant ned på isen, og en del af besætningen, deriblandt de to eskimofamilier, 19 mennesker ialt, opholdt sig dernede, da flagen pludselig knækkede og blev ført væk fra skibet, som ikke var i stand til at manøvrere og komme til undsætning.

Skibet blev reddet – men opnåede ikke forbindelse med isflagen, som langsomt begyndte at drive sydover. De følgende 6½ måned blev det største under i Hans' eventyrlige liv. Det lykkedes ham og hans canadiske ven at holde liv i de 19 mennesker, kvinderne, børnene, den lille spæde Polaris og de temmelig hjælpeløse amerikanere, på en isflage i drift i Polarhavet, midt i polarvinterens mørke i klodens allerkoldeste egne. De byggede en snehytte, som blev deres bolig den lange vinter igennem. Gang efter gang brækkede flagen og blev mindre og mindre. Den var først flere mil i omkreds, men svandt ind til en diameter på et par hundrede alen. Hans stred og slæbte for at holde sammen på det lille samfund, fragte proviant og mennesker fra flage til flage, når nye brud pludselig skilte dem – og først og fremmest ved utrætteligt at jage fra sin kajak – sæler, bjørne og fugle, så sulten aldrig fik bugt med dem, og så lamperne ikke måtte slukkes.

November – december – jul – nytår – januar – februar – marts – påske – stadig drev flagen mod syd, mere end 2000 km, fra Thule langs de arktiske øer i vest gen-

nem hele Davisstrædet til Labradorkysten. Nu og da skimtedes land i vest, men de kunne ikke nå det. Solen viste sig igen, og vejret blev mildere, isen mere spredt, som de nåede mod syd, men det er ikke noget gunstigt klima for en isflage. Den var efterhånden så lille, at søerne skyllede ind over den i uvejr. Hans beretter:

„Om natten rejste der sig en svær søgang. Vi sov med vore børn i båden; de andre havde teltet. Men da søen voksede endnu højere, skyllede den til sidst op over vor hvileplads, så de vare nødt til at flytte teltet op på toppen af en sammenskruet bunke is, hvorpå vi alle måtte holde båden. Børnene blev lagte indeni den, mens fruentimmerne hjalp os. Når søen begyndte at rokke båden, holdt vi alle fast i rælingen, men når søerne kom, så det ud, som om de ville opsluge os“.

I sådanne situationer tyede Hans altid til sin enkle Gudstro, som mere end een gang gav ham styrke, når det så værst ud.

Det blev forår – april kom og gik, flagen nærmede sig New Foundland.

30. april 1873: „Efter midnat lagde jeg mig til at sove, da de andre var stået op. Henimod morgen vågnede jeg ved at høre dem tale om „skib“, og da jeg rejste mig, så jeg det komme frem i tågen. Jeg gik øjeblikkeligt i min kajak, og da jeg kom hen til dem, spurgte de mig: „Hvem er I?“ Jeg svarede: „Nordpolen mut Polaris Bebeles (peoples)“. Så spurgte de videre: „Hvordan har I det?“ Jeg svarede: „Kaptajn Ull (Hall) diet!“, hvorpå de sagde til mig: „Hvor er jeres skib?“ Jeg: „Vi forlod det forrige år“. Ved at høre dette, sagde de til mig: „Følg blot lidt med på siden af skibet; vi skal snart standse det“.

Da vi havde nået mine ledsagere, lagde de bi og tog dem ombord. Jeg var den første, som satte fod på dækket, snart fulgt af de andre, og da vi alle vare komne ombord, var det, som om vi allerede var i land. Både skibsføreren og alle matroserne var særdeles gode imod os og beklagede os, der med vore småbørn havde tilbragt hele vinteren på et stykke is. De gav os piber og tobak; men allerførst et godt måltid mad. Af lutter omhu var deres kaptajn ganske som en landsmand imod os“.

Skibet var en hvalfanger, som bragte dem til USA, hvor deres ankomst naturligvis vakte opsigt. Under et flere måneder langt ophold blev de feteret og båret på hænder og oplevede alle de mærkelige ting, som Amerika måtte byde på for eskimoer, der aldrig havde været udenfor deres eget land. De blev modtaget af vicepræsidenten og mange andre, og Hans fortæller oplagt om sine oplevelser. Men han ville hjem, – hjem til Upernavik, og hen på efteråret skaffede man så den lille familie skibslejlighed derop, hvor Hans genoptog sin tidligere tilværelse.

— — —

Man kunne nu tro, at han havde fået nok af sine ekspeditioner. Men 2 år efter, i 1875, dukkede endnu en ekspedition op ved Upernavik, denne gang en engelsk underkommandør Nares, igen for at få Hans med nordover. Denne gang nølede han dog

og ville ikke have sin familie med – og afskeden fra den faldt ham så tung, at han nok har bestemt, at det nu skulle være sidste gang:

„Da vi gik til søs, og jeg så tilbage efter mit folk på land, opdagede jeg min lille datter Marie Elisabeth ligge oppe på toppen af en stor sten og stirre efter os. Det var et sørgeligt syn, der fik mig til at fælde tårer af bedrøvelse, men den tanke trøstede mig, at hvis der ikke tilstødte enten hende eller mig en ulykke, skulle vi jo nok mødes igen. Også min hustru så jeg iblandt mængden, og jeg sagde med et suk: „Gid jeg må vende sund tilbage til dem“.

Endnu en gang slår Hans sin rekord, da ekspeditionen når længere mod nord end nogen før den. Da et engelsk slædehold kommer i vanskeligheder under en nordrejse, er det Hans, der med sine hunde får holdet bjerget hjem med tabet af kun to menneskeliv. Men igen er der vanskeligheder med mandskabet. Hans føler sig truet og ensom: „Til sidst plagede mine tanker mig, og jeg tænkte på at flygte til udørkenen, om jeg også skulle fryse ihjel; det ville dog være bedre end at høre denne stygge tale om mig. – Engang da min sorg tyngede hårdt på mig, hørte jeg dem igen sladre på deres stygge måde, og jeg tænkte ved mig selv: „Som landsmænd holder alle disse folk sammen. Jeg er den eneste uden en kammerat af min egen nation, den eneste forladte“. I den mørke nat løb jeg bort, vel 5 mil; men så standsede jeg for at overveje, og jeg tænkte som så: „Kommandøren holder af mig, måske vil han sende folk ud for at lede efter mig. Jeg vil vende tilbage, og skal jeg så mishandles, forbarmer nok Gud den almægtige sig over min sjæl“.

Der blev søgt efter Hans, og han blev også fundet og bragt hjem til skibet, hvor Nares selv tog ham under sin beskyttelse. Vi møder igen den voldsomme virkning, som matrosernes snak og trusler, der måske tit blot har været en barsk spøg, har på de unge eskimoer.

På tilbagerejsen blev Hans sat af i Godhavn, og det var her, en dansk embedsmand fik ham til at skrive sine erindringer ned. De blev senere sendt til inspektør Rink i Godthåb, som oversatte dem fra grønlandsk, og i hvis oversættelse de her er citeret.

Hans selv kom tilbage til Upernavik. Han havde sparet en del op fra sine rejser og kunne leve som en relativt holden mand. Iøvrig ved vi ikke meget om hans senere år – og kan passende slutte med hans egen efterskrift til dagbogen:

„Og nu siger jeg farvel til alle dem, som have læst denne lille fortælling. Jeg passede min gerning, stundom under trængsler, stundom lykkelig. Gid alle de, som læse dette, må leve lykkeligt i Herrens Navn!“

Skrevet i året 1877.